

כי אם ארבע מאות איש נער

הכוונה היא שלאחר כמה דורות באו על שכרם, ולא שהם הם אותם ארבע מאות אנשי עשו (ראה מלאכת הקדש).

ולכן מעתיק רש"י מן הכתוב גם את התיבה "נער", בכדי להדגיש שלא מדובר באנשים שהם (שאז כבר לא היו נערים, אלא אדרבה, זקנים שגילם קרוב לארבע מאות שנה!). ובלאו הכי מופרך לפרש כן, כי לא נזכר בשום מקום שקרה נס כזה באנשים אלה.

לג, יז

ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת על כן קרא שם המקום סכות

רש"י אינו מפרש מדוע נאמר "בית" בלשון יחיד, אף שפשוט שבנה יותר מאשר בית אחד, שכן הוא מסתמך על פירושו לעיל (לב, ו): "דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור". והוא הדין לגבי מה שנאמר בפסוק יט - "אשר נטה שם אהליו".

ויבן לו בית: שהיה שם י"ח חדש

הכרחו של רש"י הוא ממה שנאמר "ויבן לו בית", המורה על קביעות (ראה בארוכה שיחת ש"פ וישלח תשמ"ג).

לג, יח

ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען בבאו מפדן ארם ויחן את פני העיר

שלם: שלם בגופו, שנתרפא מנלעתו. שלם צממונו, שלא חסר כלום מכל אומתו דורון. שלם בתורתו, שלא שחח תלמודו צדית לבן.

צריך ביאור:

א. מנין לו לרש"י שהי' שלם בשלשה דברים אלו, והרי מפשוטו של מקרא משמע שיצא שלם מסכנת לבן ועשו, ותו לא. וכפירוש רש"י בדיבור המתחיל הבא: "ויבא שלם מפדן ארם, מלכן ומעשו שנזדווגו לו בדרך". ולא עוד, אלא שאפילו "שלם בגופו" אינו מפרש הצלת גופו מסכנת עשו ולבן, אלא - "שנתרפא מצלעתו".

ב. "שלא שכח תלמודו בבית לבן" - לכאורה הי' לו לומר שהנתינת מקום שישכח תלמודו הוא מפני טורח הדרך, כפי שמשמע ממה שנאמר "ויבא יעקב שלם עיר שכם" (שהחידוש של היותו "שלם" קשור לביאתו לשכם, והרי השלימות שלא שכח תלמודו בבית לבן - היתה לו כבר בצאתו מבית לבן).

ג. מדוע השמיט עוד שלימות המוזכרת במדרש (רבה) כאן - "שלם בבניו, כפי שכתוב בו אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והי' המחנה, ברם הכא שלם בבניו".

ד. רש"י פירש לעיל (ויצא כח, כא) "ושבתי בשלום, שלם מן החטא, שלא אלמד מדרכי לבן", אם כן מדוע אינו מפרש שיעקב בא שלם מן החטא.

והביאור:

בפרשת ויצא (כח, טו) נאמר "והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך", ופירש רש"י "לפי שהי' ירא מעשו ומלבן". מובן מאליו, איפוא, שהבטחת הקב"ה נתקיימה, ואין הכתוב צריך ללמדנו זאת. וכמו שאנו רואים לגבי כמה הבטחות של הקב"ה שאין הכתוב משמיענו שנתקיימו. ואם כן קשה: למה נאמר "ויבא יעקב שלם"?

(ומה שרש"י מפרש בדיבור התחיל הבא "כבואו מפדן ארם, כאדם האומר לחבירו יצא פלוני מבין שיני אריות ובא שלם, אף כאן ויבא שלם מפדן ארם, מלבן ומעשו שנזדווגו לו בדרך" - אין הכוונה שדבר זה נלמד ממלת "שלם", כי אם מהמשך לשון הכתוב, ההוספה "כבואו מפדן ארם", שמזה למדים ש"שלם" קאי גם על ענין זה. וגם זה הוא לא כדי להודיע שנתקיימה ההבטחה ויצא שלם מבין שיני אריות, כי אם רק שהתורה מספרת זה בסגנון "כאדם האומר לחבירו").

לכן מפרש רש"י ש"ויבא יעקב שלם" מתייחס למאורעות מיוחדים, שאינם כלולים בהבטחת הקב"ה. ומאחר שנאמר "שלם" סתם, מבלי לפרט מהו תוכן שלמות זו, מוכיח שהי' יעקב שלם שלימות כללית - בכל הפרטים (לא בפרט אחד בלבד):

שלם בגופו, שנתרפא מצלעתו - יעקב הרי נפגע על ידי מלאך ה' (שרו של עשו), דבר שאינו בכלל הבטחת הקב"ה.

שלם בממונו, שלא חסר כלום מכל אותו דורון - גם באם לא הי' מתמלא חסרון הדורון הי' נשאר בידו של יעקב רכוש גדול, ואם כן לא הי' הדבר מפחית מקיום הבטחת הקב"ה.

שלם בתורתו, שלא שכח תלמודו בבית לבן - הסיבה לכך שיעקב הי' עלול לשכוח את תלמודו בבית לבן היתה עבודתו הקשה בשמירת צאן לבן, וזה הרי אינו

קשור להבטחת הקב"ה (גם באם הי' יעקב עוסק בעבודה כזו בהיותו בארץ כנען הי' זקוק לברכה מיוחדת כדי שלא ישכח תורתו). משום זה לא פירש רש"י שלא שכח תלמודו מפני טורח הדרך, שהרי ענין זה כלול בהבטחת הקב"ה "ושמרתיו בכל אשר תלך", שישמרנו מכל ענין בלתי רצוי הנגרם על ידי הליכה, כולל טלטול הדרך.

לכן לא הביא רש"י את השלימות של "שלם בבניו", שהרי זה נכלל בהבטחת הקב"ה.

ורש"י אינו מביא את השלימות של "שלם מן החטא", שכן כבר למדנו בתחלת פרשתנו שיעקב אמר לעשו "עם לבן גרתי", ורש"י מפרש "עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי, ולא למדתי ממעשיו הרעים". ואם כן מובן שהתקיים בו "ושבתי בשלום", ואין צורך לפרשו שוב.

יינה של תורה

הליכתו של יעקב לחרן מסמלת ירידת בני ישראל לגלות, ו"ויבא יעקב שלם" היא הבטחה שכל יהודי יחזור בשלימות מן הגלות. ורש"י מבאר ומוסיף שזה ש"לבן" ו"עשו" אינם יכולים (מצד עצמם) לנגוע ביהודי אין בו משום חידוש (ראה לעיל); החידוש הוא בקשר לענינים כאלו שלכאורה ישנה אפשרות לכך שהגלות תגרום בהם חסרון וגרעון.

שלם בגופו, שנתרפא מצלעתו - כשנגע המלאך בכף ירכו של יעקב, "נגע בכל הצדיקים שעתידין לצאת ממנו, זה דורו של שמד" (רמב"ן לעיל לב, כו, על פי המדרש), היינו שהדבר רומז ליסורי הגלות ר"ל. אף שיסורים אלו באים מלמעלה (מ"שרו של עשו") כדי לעורר בבני ישראל את כוח המסירות נפש הטמון בנשמתם, מכל מקום אינם מציאות אמיתית ונצחית, ויתבטלו כליל עם גמר וסיום הגלות.

שלם בממונו, שלא חסר כלום מכל אותו דורון - מטרת וכוונת הגלות היא להפוך גם את עניני הגלות ל"ממונו" של יהודי, להכניסם לרשות הקדושה. אף שעבודה זו מצריכה התעסקות עם גשם העולם, דבר שיש בו משום ירידה והשפלה, הרי זה לפי שעה בלבד, ובכוא הגאולה יתעלו ענינים אלו ויוכללו בקדושה.

שלם בתורתו, שלא שכח תלמודו בבית לבן - לגבי תורתו של יהודי אין העסק בעניני העולם גורם מלכתחילה חסרון (אף שתלמוד תורה דורש פרישות מעניני העולם). הירידה לגלות משפיעה (לפי שעה) על חיצוניות הנשמה בלבד ("גופו", "ממונו"), לא על הנשמה עצמה ("תורתו").

שם: שלם בגופו, שנתרפא מללעתו

רש"י פירש לעיל (לב, לב) - ממדרש אגדה - "ויזרח לו השמש, לרפאות את צלעתו", והיינו שנתרפא אז לגמרי, וכפי שמדייק שם (ד"ה והוא צולע) "הוא הי' צולע כשזרחה השמש", אבל לא לאחר זריחת השמש (כמבואר במפרשי רש"י). ולפי זה נמצא, שיעקב הי' כבר שלם בגופו, כשהגיע לסוכות, שזה הי' יותר מי"ח חדש לפני שהגיע לשכם (ראה רש"י פסוק הקודם).

אבל בדרך הפשט נתרפא יעקב בדרך טבעית. וזהו החידוש בפסוקנו, שכאשר הגיע לשכם נהי' "שלם", שכן רק אז נתרפא לגמרי (ועל דרך זה לגבי "שלם בממונו").

ועל פי זה (שיעקב הי' צולע יותר מי"ח חדש, עד שהגיע לשכם), יומתק מה שנאמר (לעיל לב, לג) "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה גו' כי נגע בכף ירך יעקב", שמפשטות הלשון משמע שבני ישראל קבלו איסור זה על עצמם מפני שהוזק יעקב בגיד הנשה (חזקוני, ריב"א). ואם נאמר שנתרפא מיד - דוחק לומר שקבלו את האיסור בגלל זמן כה מועט שהי' יעקב צולע. זאת ועוד: אם נאמר שנתרפא מיד, נמצא שבני יעקב לא ראו כלל את אביהם צולע, שהרי השמש זרחה לו "כאשר עבר את פנואל", מקום ראיית המלאך.

לג, יט

ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם במאה קשיטה

קשיטה: מעה. אמר רבי עקיבא: כשהלכתי לירי היס היו קורין למעה קשיטה (ותרגומו חורפן, טושים חריפים בכל מקום, כגון עוזר לסומר).

צריך ביאור:

א. במלת "קשיטה" מצינו בדברי חז"ל עוד פירושים: מרגליות (וכן הוא גם בתרגום יונתן ובתרגום ירושלמי), כבשה קטנה (לפי כמה מפרשים מפרש כך האונקלוס, שתרגם "חורפן", ובפרשת וארא (כא, כח) מפרש מלת "כבשות" "חורפן").

ולכאורה הי' לו לרש"י לפרש כאחד מפירושים אלו, שכן לפי פירושו ישנן כמה קושיות, ולפירושים האמורים ישנם כמה עדיפויות:

(א) מדוע לא נאמר "במאה גרה", שהרי "מעה" בלשון התורה הוא "גרה" (ראה רש"י תשא ל, יג). (ב) דרך הכתובים בכל מקום לנקוב סכומים (באם רק אפשר) במטבע היותר גדול, הסך הכל. ובנידון דידן: מכיון שהשקל הוא עשרים